

"ה ל ב נ ו ן"

למלאות שבעים וחמש שנה להופעתו (אדר תרפ"ג — אדר תרצ"ח)

בימינו, ימי התפתחותה הנאה של העתונות העברית בארץ ישראל, המסייעת לענפיה ועניניה השונים והעושה את שירותה בנרצות ובסמירות ומקפדת את כל שטחי החיים, מן הראוי להזכיר את הלוצי העתונות העברית בארצנו שהיה בהם העוז והמרץ להגשים את חרעיון, שהסס בקרבם שנים הרבה וללוציא עתון עברי בירושלים, כדי להוריע לגולה מן הנעשה והמתהווה בארץ ישראל, במוריה, במצרים ובתימן.

הרב היה לפני שבעים וחמש שנה בירושלים. הארץ היתה שוממה וחרבה, מועם היה מספר היהודים שב, ארבע הארצות; וקצוץ קטן של ששים וחמש משפחות עבריות גרו ביפו מיוצאי מאורי קו וספרד ומחן שלש משפחות אישכנויות, מושבות עדיין לא היו בארץ, לא מלגרא לא מסילות ברזל, שחסרו גם בחרבה וערים באירופה ואמריקה. הדואר הגבא כאינות ליפו אחת בשבועיים או אחת בחודש ובימות התורה חלו איתורים כדי חרשים. מיפו לפנים הארץ היה הדואר מובל על גבי גמל או על גבי חמורים, להמוכילים אינם מוזמנים ביותר, עתים, ליחד בטחון, נמסר הדואר בקבלנות לראשי-שודדים. ובבלל, שלטון הארץ לא היה ראוי לשמו, לא סדרים ולא בטחון צבורי, לא כבישים ולא דרכים סלולות, לא היו אלא משעולים צרים לארצות גמלים ושכילים לחמורים.

הישוב היהודי חי על כספי החלוקה, שנשלחו מן הגולה, להיושבים לפני ה' בארצות החיים. הבהורים והקנסים בילו ימים ולילות בשיבות ובבתי מדרש להתפרנסו מכספי הצדקה — אף אנוסים היו להפריש חלק גדול כשזהד לפקדי המשמלה הגדולים והקטנים, שזננו עליהם מפני העריצות וההתעללות של בני משי פחות מיוחסות מעם הארץ. עד היכן אותה התפלסות הגיעה, נלמד מכת, שהיו ערבים שהעזו להעמיס על שכמו של יהודי זקן ולמדין שש הטח או אורו שיובילו לביתם. אירע אפילו שאחד ממשפחת השכמים שבירושלים שעבר כיום גשם כרחוב הפס בר' אדוה נאמן, מן הלומדים הראשונים בהורבת ר' יהודה התמיד, נרכב עליו, שלא ירטיב את סנדליו, הרבה סבלו מידי העריץ השודד הידוע שיק הג' מוסטאפה אביר נוש, שמקום סגורו היה בכפר דילב (קרית ענבים) והגיל חתינו על כל חסי-

ביבה. פלחי כפר אכזרני היו כעבדים חסדים למשמעתו לכל מעשה שוד. הוא שהחריב בשנת 1862 את מוצא שקנו דוד ילין ויהושע בנו ושאל יחזקאל יהודה בסוף שנת 1859 בעזרתו ובתי-ספרו של הקונסול האנגלי בירושלים, האוהב ישראל ג'מס פין, מכפר קולר-ניה, על המאורע הזה הודיע ר' יהושע ילין במכתבו לר' משה מונטיפיורי: "בסוף תשרי זו התרכ"ג באה השמועה שהקונסול מיסטר פין ירד מפקודתו, או לא אהר השיך תג' מיסטאפה ובה בירו החזקה והשבית מלאכתנו ואת המלון אשר עשינו כבר הרס ולא הניה רק גדר כקומת איש אשר עשינו לה מבסה אוהל, וגם על זה הודק שיצו ומבקש שוחד בכל עת..."

המוני תיורים נוצרים נהרו בימים ההם לירושלים ולמקומות הקרובים בארץ ומצאו מן ומחסה אצל קונסולי המשמלות הנוצריות בירושלים; הם בנו אדמונות, מגורים, כנסיות ומגדלים, בנו הצרות, אחד-אחד לפי טעמו, סגנונו ותרכות ארצו, כדי להבליט את רישום קיומו בארץ הקודש, והושיבו בחצור תיחם ובמנזריהם במרים, נזירים, אנשי כהונה ושאר כלי קודש. אף הכתורים היהודים שבירושלים נתעוררו והתחילו מואפים בהיו העוני והדלות, בחיי הסגור והפחד שהיו שרויים בהם מפני ההתיעלגת של השודדים והרוצחים. הרגישו, כי צד להם המקום בפנים העיר ונשתוקסו לשדה מהוציה לה. נתהדסו קיטרי-בינם ובין אהיהם שכתפוצות להוק את הישוב על ידי קנית אדמה וכנין בתים סמוך לירושלים. לפני תשעים שנה, בערך, נעשה גם נסיון ליסוד המושבה העברית הראשונה בכפר ארטס בעזרתו ובחסותו של הקונסול האנגלי ג'מס פין. המושבה הזאת הצליחה והתקיימה משנת 1849 עד 1861 ונעובה מאכריה היהודים הירוד שלמים מהמת הסריכות והקטנות שהיו בין מנהל העבודה, יהודי שהתנצר שנשי-לח מלונדון ובין הקונסול ג'מס פין, שהוא ואשהו הקריבו את רכושם ביסוד המושבה וקיומה והיה אנוס לעזוב את ירושלים ולשוב למקומו אחרי חורבן ארטס ומוצא מפני בעלי החובות שנשו בו.

והנה בעצם הימים ההם, ימי התעי-ללות רבה מהיין והתעוררות מעטה מבית החליטו חולמים נועים מצעירי ירושלים

להוציא עתון בירושלים בשם "הלכנון, מכשר שלום, משמיע חדשות מהארץ הקדושה". מהם שעזבו את בית הוריהם ונסעו הוציה לארץ ללמוד את מלאכת הרפוס. אחד מהם, יואל משה סלומון, הביא מחוץ לארץ גם אבני ליטוגרפיה ובניסן שנת תרכ"ב הוציא ביחד עם אריה ליב הורביץ חוברת אחת בשם "תורת ציון", קבוצת מאמרים וחיידושו תורה. אחד כך הזמין גם אותיות-רפוס ובראש חודש שבט תרכ"ג פרסמו שלשת העורכים, יחיאל בריל, מיכל הכהן ויואל משה סלומון, את המודעה הראי שונה על אודות חבנית העתון "הלכנון" שהם מתכוונים להוציא (המודעה סובאת כזה ככתבה ובסגנונה). לפי הודעת העור-כים עמד הנליון הראשון של "הלכנון" לצאת לאור בחמשה עשר בשבט, בראש השנה לאילנות, אך, כנראה, לא הספיקו מפני קשיים ומכשולים, להוציא ליום הקבוע.

מפני פירודים, סריבות ומלשינות נסגר "הלכנון" על ידי המשמלה התורכית על שום מאמר ראשי (בגליון מספר 5) בשם "שלום ירושלים" שנכתב בידי העורך והמו"ל יואל משה סלומון ושבו הוא מתאר את הרושם שעושים עליו התיירים הנוצרים מכל הארצות, את הכנינים המד מוארים שהקימו הצרפתים, האוסטרים והרוסים, מתאונן בכאב מר על שעמנו בארצות פוזריו אינו עושה דבר לבנין ירושלים והארץ ומועז לנדהו יהודה וישראל שישוכו אל נחלתם ולא יתרחסו מהצלחתם ואשרם בעת הזאת, "ואם הדלי כוח אנהנו לקחת את נהלתנו בקרב ובמלחמה, הלא יאות לנו כי בכסף מלא נתאמין לקחת את אדמתנו ממשמלה תורכית, והרעיון הזה מחנה חדשה תראו לנו, כי משמלה תורכית פלאים תרד, וכאין תפוגת המכור ליהודים אדמתם וארצם". המאמר הזה זדומיו עוררו את השלטונות לסגור את "הלכנון" ובית-הרפוס. לעורכים לא יכלו לעשות דבר, כי בריל היה נהין אנגלי, כהן נהין רוסי וסלומון נהין גרמני. יחיאל בריל נסע לקושטא להשתדל בענין רשיון לפתיחת הרפוס והידוש העתון ואחר ששהה שם חצי שנה וסבל הרבה צער ובזיון וגם לאהר ביקוריו עם החכם באשי ב"שער העליון" ושיחותיו עם פסידים גבוהים היה עמלו עמלי-שוא. ראש המסד שלה רנו לעתין שהילל את כבוד המסד שלה העותומאנית. את הרושם של סגירת העתון בירושלים מתאר הכותב

ב"הסניד" באותה שנה (מספר 18) ההותם בחתימת אדיר (הוא ר' יוסף ריבלין, הסופר והעסקן הידוע בירוד שלים) בדברים האלה: "הלכנון" באדיר נפל ולא יוסיף קום וגם העתון השני "הבצללת", שהתחיל לצאת לאור בי"ד מנחם אב תרכ"ג נבלו עליה ויבש פצירה, כי נשכתו מטעם המשמלה, וגם העורך של "התבצללת" ר' ישראל בק, בעל הרפוס הראשון בארץ ישראל נסע לקוני-סטאנטינאפול ושב כלעומת שבא".

ה. אז יצא יחיאל בריל לפארים והתחיל מוציא את "הלכנון" משנת תרכ"ה פעמיים בחודש עם ההוספה "כבוד הלכ"נון". המוטו הקורם "שאלו שלום ירוד שלים" בשער נשאר במקורם וכן שם העתון באותן האותיות הערביות והלאי טיניוח ובצר השמאלי נדפס: פה פארישו, הולך ואור מעיר הקודש ירושלים ת"ג, בהדגשה ירושלים באותיות גדולות ובראש כל גליון מאמר ראשי בשם "מגדל הלכנון צופה פני ירושלים". וכמוהני, כי הנליונות סמחציותה הראשונה של שנת תרכ"ה נדפסו בירושלים ורק מפני הצני זורה נדפס: פה פארישו. משנתו הרבוי עית, תרכ"ז, התחיל להופיע אחת לשבוע. מלכד התוספת "כבוד הלכנון" הוציא בריל הוספה ארבע פעמים בשנה בשם "יין הלכנון", ומשנת תרכ"ט, ספאת המלחמה שכין צרפת וגרמניה, יצא "הלכנון" במיינו עד שנת תרמ"ב. בתרמ"ז עלה יחיאל בריל עם קבוצת יהודים לעקרון שהיה ממויטדיה, בשנת תרמ"ה יצא מארץ ישראל ללונדון והתיחיל מוציא לאור עתון באיריש בשם "שולטות" ויודש גם את "הלכנון" ועם סותו בלונדון, כתודש השון תרמ"ז, נפסק "הלכנון". במשך זמן הופעת העי-תון הזה השתתפו בו מטובי הסופרים והעסקנים הצבוריים בארץ ישראל כר' יעקב ספיר ובניו, ר' יוסף ריבלין ור' יהודה הלוי מרגוזה, שבא ליפו בשנת תקפ"ה ושלה סכתבים ל"הלכנון" מעיר הקודש יפו וכרויים ליהודי הגולה שיבואו לארץ ישראל להתישב בה, לבנות בתים, ולנטוע כרמים והיה מעוררו הראי שונים של קרל נטר, מייסד סקוודי ישראל, בבואו לחוף יפו בשנת תרכ"ה ונשאר ידוד עד יום מותו, י"ו מנחם אב תרל"ט ונסגר בבית הקברות העתיק בעג'מי ביפו.

והמן פבונר